

Юрій Васильович Пасічник

академік АЕН України

д-р екон. наук, проф.

ORCID 0000-0001-9742-1378

e-mail: y.v.pasich@gmail.com,

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», м. Київ

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕКУРСИВНОЇ СПІВПРАЦІ ЛІСОВИХ ГОСПОДАРСТВ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЩОДО ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ДИКОРΟΣІВ

Постановка проблеми. Процеси відбудови та подальшого розвитку України будуть формуватись під впливом національного піднесення народу, що обумовлює ефективне використання всього ресурсного потенціалу, одним із яких є лісові, зокрема дикороси, яким до цього часу не приділялось належної уваги. Саме тому у цьому контексті необхідно консолідувати зусилля лісогосподарських структур та територіальних громад, що дасть змогу суттєво підвищити фінансове становище цих агентів ринку. Серед можливих контактів співпраці акцент зроблено саме на рекурсивному, з метою абстрагування від інших, також можливих конструктивних напрямів, але у цьому контексті з'ясовуються найбільш тісні аспекти, де є взаємна вигода для обох учасників. У пропонуваному механізмі співпраці враховано потенційні можливості ресурсів лісових господарств щодо дикоросів, зарубіжний досвід та реальні можливості територіальних громад, отримані у процесі децентралізації. Наголошено, що це сприятиме підвищенню добробуту населення відповідних територіальних громад за умови налагодження такої тісної співпраці.

Метою статті є висвітлення потенційних можливостей співпраці лісогосподарських структур та територіальних громад щодо ефективного використання дикоросів із розробкою відповідного економічного механізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на суспільну важливість цієї проблематики, українські учені та інші фахівці розлого висвітлюють особливості такої співпраці. Прагматику такої співпраці викладено у дослідженнях О. Кватирко [4], З. Сірик [9]. Вагомим теоретичним підґрунтям можливості лісових господарств запропонувати відповідні ресурси, зокрема і дикоросів є праці Н. Жили [3] та О. Позняк [7]. Беручи

до уваги затребуваність світових продовольчих ринків у ягідній продукції зокрема і щодо дикоросів, обґрунтовують можливості українських виробників Л. Галат [2], М. Чуйко [11], І. Чумак [12]. Для практичного використання можливостей співробітництва на рівні територіальних громад Counsell of Europe та Міністерство регіонального розвитку, будівництва, та житлово-комунального господарства підготували спеціальний посібник [6]. Водночас, незважаючи на висвітлення цієї проблематики, залишаються фрагментарними окремі напрями такої співпраці, зокрема у теперішніх складних умовах суспільного розвитку України щодо економічного механізму рекурсивної співпраці, що обумовлює доцільність належного теоретичного обґрунтування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передусім, конкретизуємо значення терміну «дикороси» у контексті приналежності до лісових господарств. Оскільки у академічних теперішніх словниках української мови розлого цей термін не висвітлюється, у Вікіпедії знаходимо: «Дикороси - український термін, під яким зазвичай розуміють їстівні плоди, горіхи і насіння рослин, лікарські трави, гриби, кленовий і березовий сік тощо, які виростили в природному дикому середовищі, а не культивовані людиною. В Японії є аналогічний термін Сансаї» [1].

З врахуванням груп лікарських, харчових, ефіроолійних, дубильних та інших рослин, найпоширеніших в природній флорі України, або тих, які застосовуються у побуті, фахівці нараховують більше тисячі назв. [9]. У лісах України є їстівні дикороси різних типів: види яблунь, груш, черешня, вишня кушова, терен тощо. Україна, незважаючи на значні лісові масиви Карпат та інших лісових площ, займає незначне місце у Європі за лісистістю (табл. 1).

Таблиця 1

Лісистість територій окремих країн Європи та України у 2018 р, % [5; 13]

№ з/п	Країна	Загальна площа території, тис. га	Площа вкритих лісом земель, тис га	Лісистість, %
1	Фінляндія	33814	23116	68,4
2	Швеція	45218	30625	67,7
3	Іспанія	50596	27748	54,8
4	Норвегія	32376	12884	38,3
5	Італія	30132	10916	36,2
6	Франція	54919	17572	32,0
7	Німеччина	35702	11076	31,0
8	Туреччина	77945	21702	27,8
9	Польща	31268	9319	29,8
10	Україна	60363	9574	15,9

Водночас, лісові ресурси, зокрема дикороси, незважаючи на доволі сприятливі умови культивування та збору, використовуються вкрай неефективно. Такому стану заважають відповідні причини, зокрема: недостатнє методологічне забезпечення розвитку лісівництва, яке не забезпечує стратегічних векторів розвитку цієї галузі; незавершеність станом на кінець 2022 р. процесів реформування галузі: слабкість зв'язків рекурсивної співпраці цих господарств та територіальних громад; недостатність інвестиційних ресурсів, зокрема інноваційного спрямування, в тому числі щодо глибокої переробки сировинних ресурсів; слабе стимулювання працівників за виконання додаткових обсягів роботи тощо. Зважаючи на необхідність поліпшення стану у цій галузі, передбачено напрями її реформування: «Реформування має на меті підвищити роль лісівництва, покращити їх матеріально-технічну

базу і матеріальне забезпечення, посилити охорону та захист лісів. Укрупнення підприємств допоможе акумулювати більше коштів, які підуть на посилення лісівництва та підвищить керованість галузі. Завдяки оптимізації вивільниться приблизно 250 млн гривень адміністративних витрат, що складає 17% всіх адміністративних витрат системи. Економічними перевагами таких дій також стане випуск конкурентоспроможної продукції, вирівнювання фінансових можливостей, підвищення ефективності виробництва підприємств, зростання продуктивності праці, збільшення прибутку та рентабельності виробництва. При цьому скорочення персоналу передбачається тільки на рівні 2% [8]. Для ґрунтового аналізу порівняємо, наскільки ефективно в Україні заготовляють лісові продукти, які вживають як харчові продукти (табл. 2).

Таблиця 2

Збір сировини для харчових продуктів у окремих країнах Європи та в Україні за 2015 р. [5; 13]

№ з/п	Країна	Площа лісів, тис. га	Заготовлено продуктів		
			тис. євро	всього, тонн	тонн із 1 га
1	Фінляндія	23116	214389	156032	6,75
2	Португалія	3312	196969	49990	15,09
3	Чехія	2668	202087	37000	13,87
4	Білорусь	8634	13164	19748	2,29
5	Польща	9319	20987	10759	1,15
6	Україна	9574	-	5889	0,62
7	Франція	16836	5000	5000	0,30
8	Болгарія	3833	56	765	0,20
9	Австрія	3881	2875	250	0,06

Зіставлення цих обсягів збору в Україні та інших країнах Європи дає змогу дійти висновку, що в кожній окремій країні склалась власна специфіка щодо збору зазначених продуктів. Найбільш ефективно використовують можливості лісу в Португалії та Чехії, де збирають 15,09 та 13,87 тонн із га відповідно. В Україні ця інтенсивність у десятки разів менша. Оцінюючи структуру збору дикоросів, зазначимо, що потенційні

можливості використовуються недостатньо. Так, у 2018 р. в лісах Держлісагентства заготовлено: 20 тонн кори; 9 тонн горіхів; 552 тонни грибів; 3867 тонн ягід; 43 тонни лікарських рослин; 594 тонни деревних соків, разом: 5085 тонн. Як однією із причин такого стану є недостатня реформованість лісової галузі, зокрема переважання державної форми власності (рис 1).

Рис. 1 Форми власності у лісовому господарстві України у 2018 р. [5]

Беручи до уваги необхідність суттєвого поліпшення стану лісової галузі передбачено такі напрями: «...реформування інституційної структури Держліс-агентства та удосконалення сталого лісоуправління; опрацювання питання створення єдиної державної компанії у сфері лісового господарства; надання адміністративних послуг в он-лайн форматі з їх інтеграцією в державній системі «Дія»; розроблення та наповнення Єдиного Інтернет порталу лісової галузі; розширення існуючих потужностей та будівництво нових лісонасієвих заводів для вирощування посадкового матеріалу із закритою кореневою системою; запровадження принципів наближеного до природи лісівництва; формування Державного фонду розвитку лісового і мисливського господарства; запровадження єдиного лісового податку» [8].

Аналіз прагматики функціонування лісових господарств дає змогу дійти висновку, що перспективними виробництвами використання дикоросів є такі:

- у свіжому вигляді (ягоди, фрукти, горіхи);
- заморожені продукти (ягоди, фрукти);
- сушені продукти (ягоди, фрукти, гриби);
- консервовані продукти (ягоди, фрукти, гриби, соки);
- у кондитерській промисловості (ягоди, фрукти, горіхи);
- лісовий мед та його супутні продукти;
- у парфюмерній промисловості (ягоди, квіти, бруньки дерев, листя);
- у лікувальних цілях (ягоди, фрукти, пагони, листя, коріння).

Беручи до уваги такі виробництва, необхідно сформувати відповідні умови їх реалізації. У цьому контексті перспективними контактами лісових господарств та територіальних громад є консолідація зусиль. Є аксіомою, що продукти переробки сировинних ресурсів є більш ефективними у фінансовому сенсі для всіх учасників суспільних відносин. Зауважимо, що розширення адміністративних, юридичних, майнових, організаційних, фінансових повноважень територіальних громад, отриманих у процесі децентралізації сприяють вирішенню багатьох питань щодо контактів із господарюючими структурами. Найближчим часом в результаті реформування лісової галузі суттєві можливості матимуть лісові господарства. Отже, поступово формуються умови, які суттєво розширюють можливості для спільної діяльності. Є доцільним формування спільних взаємовигідних проєктів, які б базувались на глибокій технологічній переробці дикоросів із відповідним залученням інвестицій. Пропонований механізм рекурсивної співпраці подано на рис. 2.

В залежності від конкретної локації цей механізм може варіюватись з врахуванням як теперішніх так і перспективних умов. Практичним впровадженням такого механізму є рекомендовані напрями співробітництва лісових господарств та територіальних громад, які полягають у такому:

- узгодження меж територіальних володінь;
- аудит теперішніх обсягів збору дикоросів;
- заходи по збільшенню обсягів збору дикоросів;
- визначеність по допуску до збору дикоросів найманих працівників;
- оцінка локації для можливої переробки дикоросів;

- розробка спільного бізнес-плану по збору та переробці дикоросів;

- пошук відповідних фінансових ресурсів;
- комплексна оцінка транспортних та енергетичних мереж, можливості збору органічних дикоросів, рівня забрудненості площ, кадрів, зацікавленості місцевих органів влади, ринків збуту;
- оптимізація фінансового результату для всіх учасників співробітництва.

Висновки.

1. Виявлено, окремі проблеми розвитку щодо рівня збору дикоросів в Україні порівняно із іншими країнами Європи, що обумовлюється юридичними, організаційними, фінансовими причинами.

2. В теперішніх складних умовах, навіть незважаючи на військові дії, які тривають на окремих територіях України, доцільно формувати перспективні механізми співпраці між лісовими господарствами та територіальними громадами, що буде сприяти як збільшенню збору дикоросів, так і їх глибокій технологічній переробці.

3. Пропоновані економічний механізм рекурсивної співпраці та відповідні напрями такої співпраці слугуватимуть взаємній вигоді цих зазначених партнерів та суттєво поліпшать їх фінансове становище.

4. Зважаючи на важливе значення такої співпраці, є доцільність продовження наукових розробок цієї проблематики.

Список використаних джерел

1. Дикороси. *Вікіпедія*. URL: https://www.wiki-data.uk-ua.nina.az/%D0%94%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96_%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B8.html.
2. Галат Л. М. Світовий ринок ягід: сучасні тенденції та перспективи для України. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8636>. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.2.76>.
3. Жила Н. Гриби зі смаком лобстера. Які їстівні дикороси можна знайти в Україні. *Куншт*. 28.06.22. URL: <https://kunsht.com.ua/gribi-zi-smakom-lobstera-yaki-%D1%97stivni-dikorosi-mozhna-znajti-v-ukra%D1%97ni/>.
4. Кватирко О. У волинських лісівників є співпраця з громадами. *Posted on*. 5 Квітня 2021. URL: <https://lisvolyn.gov.ua/?p=54467>.
5. Лісове господарство України, 2018 р. Державне агентство лісових ресурсів України. 2019. URL: http://ekoinform.com.ua/wp-content/uploads/2019/01/Brosura_DALR_2019_UA-web.pdf.
6. Організація співробітництва територіальних громад в Україні: практичний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Counsell of Europe; Міністерство регіонального розвитку, будівництва, та житлово-комунального господарства. Київ, 2017. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/11/Organizatsiya-spivrobitnitstva-teritorialnih-gromad-v-Ukrayini.pdf>.
7. Позняк О. Аборигенні дикорослі рослини: знайомство, використання, вирощування. *Овочі та фрукти*. 07.09.2022. URL: <https://www.pro-of.com.ua/aborigenni-dikorosli-roslini-znajomstvo-vikoristannya-viroshhuvannya/>.

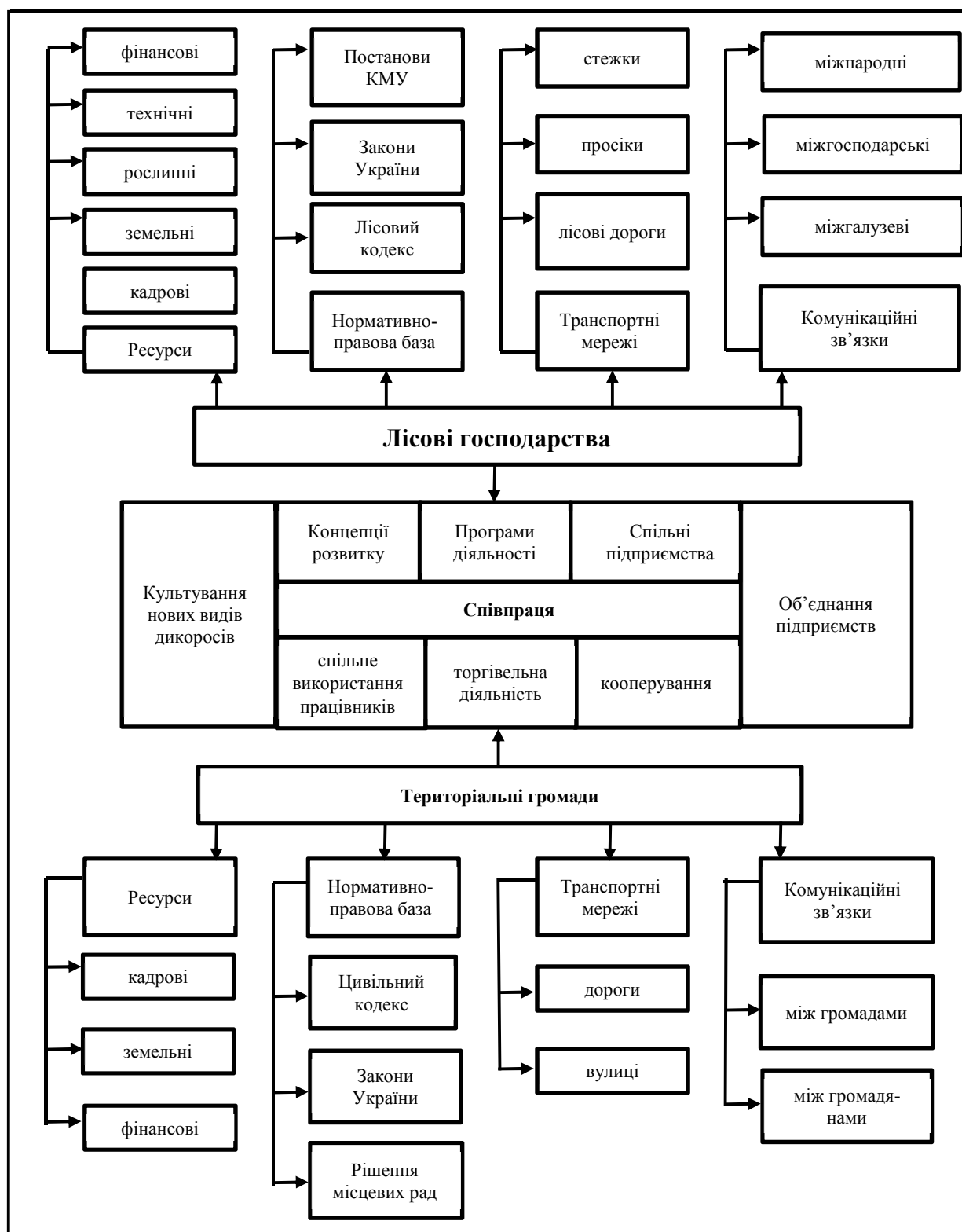

Рис. 2. Перспективний економічний механізм рекурсивної співпраці між суб'єктами (авторська версія)

8. Публічний звіт Голови Державного агентства лісових ресурсів України за 2021 рік. URL: <https://forest.gov.ua/storage/app/sites/8/%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8/publiclniy-zvit-za-2021.pdf>.

9. Сірик З. О. Проблеми та можливості співробітництва територіальних громад України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 16. С. 102-107.

10. Чопик В. І., Дудченко Л. Г., Краснова А. М. Дикорослі корисні рослини України. Київ: Наукова думка, 1983. 400 с.

11. Чуйко М. М., Чуйко А. М. Якість вітчизняних функційних харчових продуктів та європейські вимоги до продукції оздоровчої спрямованості. *Стандартизація. Сертифікація. Якість*. 2019. № 5. С. 33–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ssia_2019_5_7.

12. Чумак І. В. Основні тренди розвитку харчових інновацій у контексті українського та світового державотворення. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Том 33 (72), № 1 С. 11–18. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2022.1/03>.

13. State of Europe's Forests 2020. *Forest Europe Liaison Unit Bratislava*. URL: https://foresteurope.org/wp-content/uploads/2016/08/SoEF_2020.pdf.

References

1. Dykorosy [Wild boars]. *Wikipedia*. Retrieved from https://www.wiki-data.uk-ua.nina.az/%D0%94%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96_%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B8.html [in Ukrainian].

2. Halat, L. M. (2021). Svitovyi rynek yahid: suchasni tendentsii ta perspektyvy dlia Ukrainy. *Efektivna ekonomika*, 2. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8636>. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.2.76> [in Ukrainian].

3. Zhyla, N. (2022). Hryby zi smakom lobstera. Yaki yistivni dykorosy mozna znaity v Ukraini [Lobster flavored mushrooms. What edible wild plants can be found in Ukraine]. *Kunshyt*, 28 June. Retrieved from <https://kunshyt.com.ua/gribi-zi-smakom-lobstera-yaki-%D1%97stivni-dikorosi-mozhna-znajti-v-ukra%D1%97ni/> [in Ukrainian].

4. Kvatyrko, O. (2021). U volynskykh lisivnykiv ye spivpratsia z hromadamy [Volyn foresters have cooperation with communities]. *Posted on*. Retrieved from <https://lisvolyn.gov.ua/?p=54467> [in Ukrainian].

5. Lisove hospodarstvo Ukrainy, 2018 r. [Forestry of Ukraine, 2018.]. (2019). *State Agency of Forest Resources of Ukraine*. Retrieved from http://ekoinform.com.ua/wp-content/uploads/2019/01/Brosura_DALR_2019_UA-web.pdf [in Ukrainian].

6. Orhanizatsiia spivrobitnytstva terytorialnykh hromad v Ukraini: praktychnyi posibnyk dlia posadovykh osib mistsevoho samovriaduvannia [Organization of cooperation of territorial communities in Ukraine: a practical guide for local self-government officials]. (2017).

Kyiv. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/11/Organizatsiya-spivrobitnytstva-teritorialnih-gromad-v-Ukrayini.pdf> [in Ukrainian].

7. Pozniak, O. (2022). Aboryhenni dykorosli roslyny: znaiomstvo, vykorystannia, vyroshchuvannia [Aboriginal wild plants: introduction, use, cultivation]. *Ovochi ta frukty – Vegetables and fruits*, September 7. Retrieved from <https://www.pro-of.com.ua/aborigenni-dikorosli-rosliny-znaiomstvo-vikoristannia-vyroshchuvannia/> [in Ukrainian].

8. Publichnyi zvit Holovy Derzhavnoho ahentstva lisovykh resursiv Ukrainy za 2021 rik [Public report of the Head of the State Forest Resources Agency of Ukraine for 2021]. Retrieved from <https://forest.gov.ua/storage/app/sites/8/%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8/publichnyi-zvit-za-2021.pdf> [in Ukrainian].

9. Siryk, Z. O. (2017). Problemy ta mozhlivosti spivrobitnytstva terytorialnykh hromad Ukrainy [Problems and possibilities of cooperation of territorial communities of Ukraine]. *Investysii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 16, pp. 102–107 [in Ukrainian].

10. Chopyk, V. I., Dudchenko, L. H., Krasnova, A. M. (1983). *Dykorosli korysni roslyny Ukrainy* [Wild useful plants of Ukraine]. Kyiv, Naukova dumka. 400 p. [in Ukrainian].

11. Chuiko, M. M., Chuiko, A. M. (2019). Yakist vitchyznianiykh funktsiinykh kharchovykh produktiv ta yevropeiskiy vymohy do produktiv ozdorovchoi spriamovanosti [Quality of domestic functional food products and European requirements for health-oriented products]. *Standartyzatsiia. Sertyfikatsiia. Yakist – Standardization. Certification. Quality*, 5, pp. 33–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ssia_2019_5_7 [in Ukrainian].

12. Chumak, I. V. (2022). Osnovni trendy rozvytku kharchovykh innovatsii u konteksti ukrainskoho ta svitovoho derzhavotvorennia [The main trends in the development of food innovations in the context of Ukrainian and global state formation]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Publichne upravlinnia ta administruvannia – Scientific notes of TNU named after V. I. Vernadskiyi. Series: Public management and administration*, Vol. 33 (72), No. 1, pp. 11–18. DOI: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2022.1/03> [in Ukrainian].

13. State of Europe's Forests 2020. *Forest Europe Liaison Unit Bratislava*. Retrieved from https://foresteurope.org/wp-content/uploads/2016/08/SoEF_2020.pdf.

Стаття надійшла до редакції 05.12.2022

Формат цитування:

Пасічник Ю. В. Економічний механізм рекурсивної співпраці лісових господарств та територіальних громад щодо ефективного використання дикоросів. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 2 (43). С. 46–50. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.2\(43\).46-50](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.2(43).46-50)

Pasichnyk, Yu. V. (2022). Economic Mechanism of Recursive Cooperation of Forestry and Territorial Communities Regarding the Effective Use of Wild Plants. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 2 (43), pp. 46–50. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.2\(43\).46-50](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.2(43).46-50)